

BÁRDOS KORNÉL-KONFERENCIA

Somfai László

BÁRDOS KORNÉL 1921–1993*

Korunk két zenei világciklopédiájának egyikében, a *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* átdolgozott, második kiadásának 1999-ben megjelent személyi címszó-kötetében a „Bárdos Kornél” szócikk, mielőtt prezentálná a tudományos írások imponáló jegyzékét, ezzel az értékeléssel ér véget:

Bárdos gilt als bedeutendster Forscher der Musikgeschichte der ungarischen Städte des 16.–18. Jahrhunderts. Seine Forschungsmethode beruhte auf vollständiger Erschließung archivalischer Daten.

Bár a cikket magyar szerző – Gupcsó Ágnes, Bárdos Kornél egykori munkatársa – jegyzi, a szövegezés végső soron a német zenetudomány központi lexikográfiai műhelye által kanonizált értékelés, amelynek minden szava–terminusa átment a szerkesztőség szűrőjén. Még vissza fogok térni erre a rendkívül pontosan fogalmazó jellemzésre, de már itt konstatom, hogy maga a szócikk egy kevéssel hosszabb, mint a Bartha Dénes szócikk, ami alkalmasint éppúgy szignifikáns, mint a szakág kétféle megnevezése: Bartha Dénes – *Musikwissenschaftler*, Bárdos Kornél – *Musikhistoriker*. Az MGG-beli Bárdos Kornél-értékelés egyébként valamivel terjedelmesebb, mint amit a másik világciklopédia, a *New Grove Dictionary of Music and Musicians* 2001-ben megjelent új kiadása mért ki a maga Bárdos-szócikkére (ez utóbbi szerzője Lampert Vera). Mindez közvetve jelzi, hogy Bárdos Kornél munkássága kétségkívül szervesebben tagozódik bele egy jellegzetesen közép-európai, hosszú időn át meghatározó módon elsősorban a német tudományosság hatására fejlődő hagyományba, mint a manapság egyre inkább a tudományok *lingua francájának* számító angol nyelven írt recens muzikológiai irodalomba. De, s ez a fontos, mindkét világlexikon a közelmúlt kiemelkedő magyar kutatói között tartja őt számon, amit éppen a lexikonok „Magyar zene” cikkeinek szövege, a melléjük rendelt bibliográfiák Bárdos-hivatkozásainak súlya és száma is legitimál.

Nem biztos, hogy Bárdos Kornél méltatását a külföldi Bárdos-recepció szemléjével kellene kezdeni, de valamennyien elégtételnek érezhetjük azt a fogadtatást, amelyet

* A Bárdos Kornél O. Cist. halálának 10. évfordulója alkalmából a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság és az MTA Zenetudományi Intézet rendezésében Budapesten, a Régi Zeneakadémia Liszt-termében 2003. november 28–30. között megrendezett „Városi és udvari zeneélet Magyarországon és a szomszédos régiókban a 16–19. században” című zenetudományi konferencia megnyitó előadása.

az immár posztumusz Bárdos-életmű kap szakmánk világciklopédiáiban. NB: azon kapom magamat, hogy alkalmanként egyszerűen Bárdost mondom, jöllehet az én generációmnak „Bárdos” Bárdos Lajos volt. Ők természetesen csak névrokonok, egyébiránt tanár és növendéke azokban az években, amikor Bárdos Kornél, már felszentelt cisztercita papként, rendjére jellemző ambícióval két szakmában is a legfelsőbb kiműveltségre tört: az egyetemen a *Batthyány-graduáléről* írt disszertációval promovált, a Zeneművészeti Főiskolán az egyházzenei tanszakon, majd annak felszámolása után a középiskolai énektanár- és karvezető szakon szerzett diplomát; mindkettő 1951-ben történt. Nem mondom el az életrajz tömörített változatát, mert maga Bárdos Kornél meghatóan szépen és részletesen elbeszélte fiatalágát, pályája első felének nehéz éveit egyik volt tanítványának, Borgó András kollégánknak (Bárdos halálának eszterdejében adta az interjút, a *Muzsika* 1993-as 2. számában olvasható). Ami pedig munkájának célját, módszerét illeti, azt másik, ma ugyancsak külföldön működő hívének, Király Péternek mondta el két *Muzsika*-beli interjúban: 1984-ben, a városmonográfiák első köteteinek megjelenése után, és 1989-ben, azt követően, hogy átvette a Művészeti Alap nagydíját. Mindháromat melegen ajánlom újraolvasásra.

Akkor, 1989-ben engem ért a megriszteltetés, hogy a nagydíjat laudálhattam. Már mögötte volt az életmű java: kandidátusi és MTA nagydoktori disszertációján kívül hat városmonográfia-kötetéből öt, harmincegy tudományos dolgozatának többsége; az Akadémiai Kiadó már dolgozott a *Magyarország zenetörténete* általa szerkesztett II. kötetének anyagán, s az ő legfőbb gondja a következő, a III. kötet előkészítése volt. Mégis azt kellett észlelnie a nagydíj-ajánlás szövegezőjének, hogy nem elegenden tudják a magyar zenei életben, milyen nagyszerű és időtálló tudományos eredmények szerzője Bárdos Kornél; hogy, leginkább persze városmonográfiáinak köszönhetően, végre

... az egyetemes magyar történetírás újra figyel a magyar zenetörténész munkájára, s hogy a közép-európai, a szomszéd országokbeli muzikológus végre olyan feldolgozású munkákat talál e századok [ti. a 16.–17.–18. század] Magyarországról, amelyeknek eredményeit hozzáépítheti a maga kutatásaihoz.

Nem elegenden tudták, hogy tudományos pályáját Bárdos Kornél hosszú ideig milyen hátrányos magánkutatói pozícióból művelhette csupán. Hogy teljes foglalkozásnyi tanári tevékenység mellett látott neki az MTA Zenetudományi Bizottságától kapott feladatnak, hogy tudniillik tárja fel a magyarországi városok 16–17–18. századi zeneéletének adatait (idősebb rendtársa, gimnáziumi tanára és mentora, Rajeczky Benjamin szólalt fel érdekében, aki tudta, képes német és latin nyelvű régi kézírásos dokumentumokat elolvasni, szakszerűen feldolgozni). Hogy 57 éves volt, amikor a Magyar Tudományos Akadémia akkori elnökének, Szentágothay Jánosnak köszönhetően végre állást fabrikáltak számára az MTA Zenetudományi Intézetében, ahol munkatársakat, tőle tanulni képes fiatalokat kapott a keze alá. Ettől kezdve a városmonográfiák kotta-incipites jegyzékének elkészítését rábízhatta Vavrincz Veronikára, német és latin dokumentumok átírásában felhasználhatta Renner Gáborné segítségét, alkalmilag színháztörténeti fejezetet bízott Gupcsó Ágnesre. Bárdos Kornél azonban továbbra is igazi magántudós maradt a szó legnemesebb értelmében: szol-

ga és úr egy személyben, aki maga gyűjti adatait, mert mástól aligha várhat el annyi áldozatot, annyi meddőnek látszó munkát, mint amennyit ő elvégzett. „Az összes létező levéltári anyag feltárása volt módszerének lényege”, mondja joggal az MGG Bárdos-cikkének írója, s mint Kornél maga tanította: még a gazdasági iratanyag sem hanyagolható el, mert nemegyszer az akár egy hétnyi meddő forrásszilabizálás után éppen ott bukkan fel a hiányzó adatláncszem.

Nem kétséges, hogy városmonográfiái alkotják tudományos oeuvre-jének legmaradandóbb részét. Igaz, 32 város levéltári és irodalmi adatai alapján ismerte a történeti Magyarország városainak zenei életét és végül csak hat városnak jutott önálló monográfia, de a Pécs-, Tata-, Győr-, Sopron-, Eger-, Székesfehérvár-kötetek értékét aligha lehet túlbecsülni. Maga a műfaj természetesen nem előzmények nélküli: kiváló német szakirodalmi minták mellett bizonyos fokig Isoz Kálmán Pest-Buda-dokumentációja is előfutárnak tekinthető. E kötetek természetesen nem a kutatás lezárultát, hanem a munka dandárjának elvégzését jelentik, amit itt-ott, más városok anyagával talán tovább lehet majd építeni. Bárdos Kornél maga fokozatosan ismerte fel a mezővárosok és a szabad királyi városok elűtő zeneélet-struktúrájának meghatározó vonásait (egyébként e témában írta nagydoktori értekezését). Kötetei kétségkívül egyre jobbak; talán az sem véletlen, hogy a 160-260 oldalnyi első monográfiák nyomába lépő későbbiek már 500–600 oldalasak. A városmonográfiák tartalmi elrendezésének, előadásának alapformája kezdettől világos volt számára: a centrumban általában a székesegyház (a dóm, a plébánia) zenéje áll; azt követi az ott muzsikálók külső szerepléseinek krónikája; az iskolák zenéje, a polgárság zenéje; muzsika a város ünnepein; majd megkoronázza a kötetet az egy-egy városban fellelt zeneművek tematikus jegyzéke (a magyar nyelv ellenére ennek az incipites listának a külföldi kutató is hasznát vette) – mindez jó hivatkozásokkal, kiváló mutatókkal.

Talán kevesebb alkotói öröme tellett a kötetíró csapatmunka vezetésében. A *Magyarország zenetörténete* Bárdos nevével jegyzett II. kötete kétségkívül nem éri el a Rajeczky Benjamin erőskezü irányításával megírt I. kötet színvonalát. E munkát, bár nem voltak ideálisak a körülmények – eredetileg Csomasz Tót Kálmán vállán nyugodott volna a kötetszerkesztői felelősség; egy sor kívülről kapott lektori instrukciónak kellett hamarjában megfelelnie stb. –, zúgolódás nélkül felvállalta. A III. kötet írása–koordinálása lett volna a szíve szerinti munkája, ezt azonban már nem érhetette meg. Gyönyörű, bár nem könnyű örökséget hagyott fiatal kollégáira, akik valamennyien – a már említettekén kívül egyebek között Sas Ágnes és Farkas Zoltán – teljesen újrakezdett alapozással (mert a magántudós magán-céduláinak zöme per sze alig desifrizozható) már eddig elkészült részpublikációikkal is olyan színvonalon folytatják Bárdos Kornél munkáját, amelyre ő lenne a legbüszkébb. Biztosan örülne, hogy munkájának folytatói milyen igényességgel analizálják a 18. századi itthoni repertoár zenei jellegzetességeit.

Befejezésként elmondok egy vele kapcsolatos jellemző apróságot. Egy alkalommal szóba hoztam: egyik-másik oly jelentős tudományos munkájában miért is nem teszi meg a logikus utolsó lépést, hogy tudniillik ő maga végzi el az általa feltárt zenék stíláris vizsgálatát, az adott publikáció (disszertáció, könyv, tanulmány, mikor

melyik) műfajához illő kottás elemzést. Mosolyogva elhárította, bár nem tagadta, hogy fiatalabb korában zenetanárként jövődő muzikusoknak éveken át elemzett klasszikus mesterműveket, s az analitikus közelítésnek köztudottan központi szerep jutott 1965-ös kandidátusi értekezésében („Népzenei jellegű variálásmód a 15–18. századi magyar passiókban”; könyvként 1975-ben németül is megjelent). Történet-szi munkájának kiteljesedése után azonban ebben már nem érezte magát olyan otthonosan, mint a tényfeltárásban és annak alapján a történet újrajrásban. Nagy önmérsékletre valló álláspont, tiszteletünket csak fokozza. Egyszerűsége igazolása annak, hogy a német világlexikon egy ma már viszonylag ritkán használt szóval klasszifikálja Bárdos Kornélt – *Musikhistoriker*.

ABSTRACT

LÁSZLÓ SOMFAI*

A TRIBUTE TO KORNÉL BÁRDOS 1921–1993

According to *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* (2nd rev. ed., *Personenteil* Bd. 2, 1999):

Bárdos gilt als bedeutendster Forscher der Musikgeschichte der ungarischen Städte des 16.–18. Jahrhunderts. Seine Forschungsmethode beruhte auf vollständiger Erschließung archivalischer Daten.

This is a precisely formulated summary of the central research topic and the method of *Musikhistoriker* Kornél Bárdos whose entry in the *MGG* – perhaps surprisingly for some – exceeds the entry of the internationally recognized Hungarian *Musikwissenschaftler* Dénes Bartha. On the other hand, the fact that the 2001 edition of *New Grove Dictionary of Music and Musicians* sets a somewhat shorter space for the Bárdos entry may be the result of the recognition that his work is a typically central-European approach deeply rooted in the German musicological tradition. By all means, in both encyclopedias the „Hungarian music” entries repeatedly refer to Bárdos’s fundamental researches.

Kornél Bárdos’s posthumous recognition is a great satisfaction to the Hungarian musicology. In 1989, when he was honored with the grand prize of the Hungarian Art Foundation *Művészeti Alap* – although at this point Bárdos got hold of two higher

degrees (*kandidátus* and Doctor of the Hungarian Academy of Sciences), already produced five of his six monographs on the musical life in Hungarian towns, and the majority of his thirty-some scholarly essays –, the major part of the Hungarian musical life had but insufficient information about the scope and significance of the accomplishment of this modest man. They did not know that being a Cistercian priest Bárdos worked in a manifold disadvantageous position. For decades, as a full-time music teacher, Bárdos had to work in his spare hours in archives in Hungary and neighboring countries; that only at the age of 57 got a research job in the Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences. (The best narration of the chronicle of his life and his views on musical scholarship can be read in three interviews in *Muzsika* 1984/2, 1989/5, 1993/2, made by Péter Király and András Borgó, resp.)

The most valuable part of his achievement is represented by six large volumes dedicated to the musical life of Pécs, Tata, Győr, Sopron, Eger, and Székesfehérvár in the 16th–18th centuries, based on documentary evidences (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976–1993). Bárdos's philosophy was that all existing archival sources must be detected, even bills and lists among financial papers of an episcopate or school, an aristocratic realm or the administration of the town. He successfully differentiated the structure of the musical life in Hungarian market towns vs. royal boroughs. Each volume includes a thematic catalogue of the musical sources located in the town, a useful part even for those who cannot read Hungarian.

Probably less successful was Bárdos as an editor of the second volume of *Magyarország zene-története* [The history of music in Hungary 1541–1686], 1990, a thankless job inherited from another scholar. Indeed, he was not the type of a commanding chief in teamwork. Bárdos, even in his late years, preferred to work individually as a gentleman scholar. Fortunately, his favorite volume, the Third, is in good hands today. His one-time team in the institute (Á. Gupcsó, Z. Farkas, K. Renner, Á. Sas, and others) takes care of the scholarly foundation as well as the careful presentation of the immense work. They even open new vistas with the style analysis of the 18th and early 19th-century music in Hungary, an approach that Kornél Bárdos – with a typical understatement of his personal capabilities, although in his earlier essays he embarked on analytical work successfully (e.g. in the *Volksmusikartige Variierungstechnik in den ungarischen Passionen 15. bis 18. Jahrhundert*, 1975) – cultivated less and less in his mature books. Thus calling him in the *MGG* as Kornél Bárdos, *Musikhistoriker*, in the final analysis is a fair classification.

---

* László Somfai, Director of the Bartók Archives of the Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences; also professor of musicology at the F. Liszt University of Music in Budapest. His central research topics focus on Haydn and Bartók, with special stress on the complex investigation of primary sources in relation to the compositional process, to genre stratification, and the intended authentic performance. His two recent books in English are *Joseph Haydn's Keyboard Sonatas* (University of Chicago Press 1995), and *Béla Bartók: Composition, Concepts, and Autograph Sources* (University of California Press 1996)..